SUPPLEMENT

TO THE

BOMBAY GOVERNMENT GAZETTE.

Published by Authority.

WEDNESDAY, 18TH MARCH 1863.

PROCEEDINGS OF THE LEGISLATIVE DEPARTMENT, BOMBAY.

A Bill for taking a Census in the Bombay Presidency.

मुंबई प्रेसिडेन्सींतील वस्तीची गणती करण्या विषयींचे आक्टाच्या मसुदा.

उद्देश.

मुंबई शहरांत व मुंबई प्रेसिडेन्सीचे ताब्यांतील जिल्ह्यांत व शहरांत व जागांत राहाणारे लोकांची गणती करण्याचें काम सुलभ करण्याविषयीं बंदोबस्त करणें योग्य आहे, यास्तव खालीं लिहिल्या प्रमाणें ठरविलें आहे:—

गणतीचे कामाची देखरेख ठेवण्यासाठीं अंमलदार नेमणें व त्यांच्या नेमणुका प्रसिद्ध करणें

१. मुंबई शहरांत राहाणारे लोकांची किंवा मुंबई प्रेसिडेन्सीचे हद्दींतील कोणतेही जिल्ह्यांत किंवा शहरांत किंवा जागांत राहाणारे लोकांची गणती करण्याचें आपणास जेव्हां जेव्हां जरूर वाटेल तेव्हां तेव्हां ती काढण्याविषयीं अखत्यार देऊन हुकूम करण्याचा अधिकार आणि कोणते दिवशीं किंवा कोणत्या दिवसांचे आंत सदर्हू प्रकारची गणती करावी तो दिवस किंवा ते दिवस नेमण्याचा अधिकार, आणि त्या कामाची देखरेख ठेवण्यासाठीं एक किंवा अधिक अंमलदार नेमण्याचा अधिकार मुंबई प्रेसिडेन्सीचे गवरनर इन् कौन्सिलास आहे; परंतु असें ठरविलें आहे कीं, सदर्हू प्रमाणें गणती करण्याचे इराद्या बाबद व ती ज्या दिवशीं किंवा दिवसांचे आंत करण्याचा इरादा केला असेल त्या दिवसा बाबद किंवा दिवसां बाबद व त्या कामाची देखरेख ठेवण्यासाठीं नेमलेले अंमलदाराचे किंवा अंमलदारांचे नांवां बाबद व इतर सर्व जरूरीचे गोष्टी बाबद नोटीस म्हणजे (सूचना) सदर्हू प्रकारची गणती शरू करण्याचे निदान एक महिना अगोदर मुंबई

येथील सरकारी ग्याझेटांत आणि गवरनर इन कौन्सिलास योग्य वाटतील त्या इंग्रजी व मराठी व गुजराथी वर्तमानपत्रांत छापून प्रसिद्ध केली पाहिजे.

सदई प्रमाणें नेमलेले अंमलदारांचीं कामें.

२. सदई प्रकारचे गणतीचे कामाची देखरेख ठेवण्यासाठीं नेमलेले अंमलदारास किंवा अंमलदारांस मुंबई सरकारांतून हुकूम होईल त्या प्रमाणें त्यांणीं सदई प्रकारची गणती करण्याचे कामाकरितां आपणास जरूर वाटतील तितके मोजणीदार नेमावे व गणतीच्या तुकड्या ठरवाव्या, व इतर बंदोबस्त करावा.

पत्रकें राहाण्याचे घरीं द्यावीं व उपभोग घेणारांनीं तीं पत्रकें भरून व त्यांवर सह्या करून मोजणीदारांस द्यावीं.

३. या आक्ता अन्वयें नेमलेले प्रत्येक मोजणीदारास किंवा ताब्यांतील दुसऱ्या अंमलदारास हुकूम झाला असेल त्या प्रमाणें त्याणें आपले तुकडींतील प्रत्येक घरीं किंवा राहाण्याचे जागीं खालीं लिहिलेले वेळाचे निदान चार दिवस अगोदर सरकारानें पसंत केलेले नमुन्या प्रमाणें व मजकुराचें पत्रक खालीं लिहिलेले कारणासाठीं द्यावें म्हणजे वस्तीचीं भरलेलीं पत्रकें जमा करण्याच्या वेळ नेमला असेल त्या वेळाचे निदान चार दिवस अगोदर त्या घराचे किंवा राहाण्याचे जागेचे मालकानें किंवा भाडेकऱ्यानें किंवा मुख्य उपभोग घेणारानें भरून सही करून देण्यासाठीं द्यावें.

देखरेख ठेवणारे अंमलदारानीं पत्रकावर सह्या कराव्या.

४. या आक्ताचे आधारानें दिलेले प्रत्येक पत्रकांत, खालीं लिहिलेले अंमलदाराचें किंवा अंमलदारांचीं नांवें असावीं म्हणजे ज्या जिल्ह्यांत किंवा शहरांत किंवा जागेंत सदई प्रकारचें पत्रक दिलें असेल त्या जिल्ह्यांतील किंवा शहरांतील किंवा जागेंतील वस्तीची गणती करण्याचे कामाचा बंदोबस्त किंवा देखरेख ठेवण्याचा सरकारानें ज्या अंमलदारास किंवा अंमलदारांस अधिकार दिला असेल त्याचें नांव किंवा त्यांचीं नांवें असावीं.

पत्रकें बरोबर भरून त्यांवर सही करण्यास हयगय केली किंवा नाहीं म्हटलें असतां शिक्षा होईल ती.

५. आपले घरीं किंवा राहाण्याचे जागीं दिलेलें सदई प्रकारचें पत्रक बरोबर भरून त्यावर सही करण्यास कोणी मनुष्य बुद्ध्या हयगय करील किंवा नाहीं म्हणेल अथवा तें पत्रक मागितलें असतां वस्ती मोजणारास किंवा इतर अंमलदारास परत करण्यास हयगय करील किंवा नाहीं म्हणेल तर त्या गोष्टीची पोलीस माजिस्ट्रेटासमक्ष शाबिती झाली असतां अथवा ज्या जिल्ह्यांत फौजदारी इनसाफाचें काम चालविण्याचे रीती विषयींचा कायदा चालू असेल त्या जिल्ह्यांत कोणतेही माजिस्ट्रेटासमक्ष शाबिती झाली असतां तो मनुष्य दोनशें रुपयांपर्यंत दंडास पात्र होईल.

पत्रकें बरोबर भरलीं नसतील तीं परत करावीं.

६. अमुक पत्रकांत व्यंग आहे किंवा तें बरोबर भरलें नाहीं असें सदई प्रकारचीं पत्रकें जमा करण्याचे कामावर ठेवलेले मोजणीदारास किंवा ताब्यांतील इतर अंमलदारास वाटेल तर तें पत्रक ज्या घराचें किंवा राहाण्याचे जागेचें असेल त्या घराचे किंवा जागेचे उपभोग घेणारांस तें परत करावें, आणि २४ कलाकांत तें योग्य रीतीनें भरून किंवा नीट करून द्यावें म्हणून त्यास एक लिहिलेली किंवा छापलेली नोटीस (सूचना)

हीं द्यावी. आणि सदर्हू प्रकारच्या उपभोग घेणारानें पत्रक सदर्हू प्रमाणें भरून देण्यास किंवा नीट करून देण्यास चुकेल तर त्या गोष्टीची माहिती असलीं असतां तो २०० रुपयांपर्यंत दंडास पात्र होईल.

आणि तीं नीट करून न केलीं तर शिक्षा होईल ती.

७ या आक्टाविरुद्ध केलेले कोणतेही गुन्ह्याबाबद आणि या आक्टांतील ठरावा अन्वयें केलेला दंड वसूल करण्याबाबद कोणतेही मनुष्यावर काम चालविणें तें मुंबई शहरांत व टापूंत सन १८५६ चे १३ वे आक्टांत व सन १८६० चे ४८ वे आक्टांत सांगितलेले रिती प्रमाणें चालवावें, आणि ज्या जिल्ह्यांत फौजदारी इनसाफाचें काम चालविण्याचे रीती विषयींचा कायदा चालू असेल त्या जिल्ह्यांत दंड घेण्याविषयीं किंवा कमी करण्याविषयीं सदर्हू कायद्यांत व हिंदुस्थानच्या अपराध्यांस शिक्षा करण्याविषयीं कायदा आहे त्यांत नियम सांगितले आहेत ते नियम या आक्टा अन्वयें केलेले दंडास लागू होतील असें समजावें.

या आक्टा अन्वयें काम चालविणें कोणत्या रीतीनें चालवावें.

हेतूंची व कारणांची तपशील.

इसवी सन १७१६ पासून सन १८४९ व १८५१ सालापर्यंत कितीएक वेळां मुंबईतील वस्तीची गणती करण्याचे यत्न केले. इसवी सन १७१६ त १६००० मनुष्यांचा आकार झाला आणि सन १८४९ व १८५१ सालांत पांच लक्षांवर आकार झाला. परंतु हे सर्व आकार भरंवशा सारिखे नाहींत. सन १८५१ सालीं वस्तीची गणती करण्याची तजवीज फार चारकाईनें केली तथापि ती कितीएक अडचणींमुळें बरोबर झाली नाहीं. वस्तीची गणती कोणते रीतीनें करावी या विषयीं आणि निरनिराळीं पत्रकें लौकर व खरेपणानें भरून घेण्या विषयीं आक्ट ठरविला तर मात्र सदर्हू अडचणी दूर होतील. पत्रकें बरोबर भरून दिलीं तर त्यांवरून केलेले हिशेबाचा उपयोग होईल.

देशाचे रोगारोग स्थिती विषयींची हकीकत विद्वान वैद्यांचे हातीं आल्यावरून त्यांणीं ज्या रोगामुळें मोठमोठे शहरांत लोक फार मरतात ते रोग उत्पन्न होण्याचीं जीं कारणें दूर करण्या सारिखीं होतीं तीं शोधून काढून दूर केलीं आहेत. या प्रमाणें देशाचे रोगारोग स्थितीचे हकीकती पासून चांगला उपयोग झाला आहे, सांप्रत या हकीकती विषयीं अलीकडे सर्वांचें लक्ष अधिक लागलें आहे. सदर्हू प्रकारचे हकीकतीवरून युरोप खंडांतील शहरांत राहाणारे सर्व प्रकारचे लोकांचें आरोग्य व शरीर संपत्ती वाढविण्या साठीं मोठाले व चांगले बंदोबस्त झाले आहेत. या हकीकतीच्या उपयोगाकिती या विषयीं मुंबईतही दुर्लक्ष झालें नाहीं. मेलेले मनुष्यांची नोंद ठेवण्याचा बंदोबस्त सन १८४९ सालांत शुरू केला आणि त्या पासून आज तागाईततें काम फारच चांगलें चाललें आहे. या नोंदीवरून अगत्याची व उपयोगी पुष्कळ बातमी सरकारचे हातीं आली आहे, आणि मुंबई टापूंत लोकांस आरोग्य होण्या साठीं ज्या तजविजी केल्या आहेत त्या सदर्हू हकीकतीचे धोरणावरून केल्या आहेत. रोगाची वृद्धि कशी होते व ते शमानाचे उपाय कसे काय चालतात यांचे नुसतें अनुमान न करितां खचितार्थ करतां येण्यास जी गोष्ट अवश्य आहे ती इलींचे हकीकतींत नाहीं. वस्ती किती आहे याची बरोबर गणती केलेली नाहीं म्हणून मेलेले मनुष्यांचे पत्रकावरून अनुमानें केलीं आहेत तीं सर्व संशययुक्त आहेत आणि या कारणामुळें त्यांचा उपयोग कमी होतो. पुष्कळ वर्षांचे अनुभवावरून डाक्तर लीथ साहेबांनीं सन १८६२ चे जून महिन्याचे ४ थे तारखेस यादी लिहिली त्या यादींत त्यांणीं पुढें लिहिल्याप्रमाणें मजकूर लिहिला आहे. "वस्तीची गणती करावयाची होती ती झाल्यावांचून वर्षांची वर्षें गेलीं तथापि ती झाली नाहीं; आणि मोठालीं कोष्टकें केलीं आहेत त्यांपासून व्यवहारोपयोगी फायदा व्हावयाचा तो अगदींच थोडका झाला आहे. जी जी हकीकत एकत्र केली आहे ती अगदींच निरुपयोगी आहे असें नाहीं. विश्वास

ठेवण्या योग्य वस्तीची गणती झाली म्हणजे ती हकीकत पुष्कळ उपयोगीं पडेल. मुंबई बेट आहे म्हणून एथें मनुष्यें किती मरतात यांची गणती बरोबर करतां येते व निरनिराळे ठिकाणीं व निरनिराळे ज्ञातींत किती किती मनुष्यें मरतात याविषयींही सदहू पत्रकांत विश्वास ठेवण्या लायक बातमी सांपडते. वस्तीची गणती करण्याचे दोन वेळां यत्न केले ते फुकट गेले हे सदहू पत्रकावरून सहज ठरवितां आलें, आणि वस्तीची गणती यापुढें करण्यांत येईल ती बरोबर आहे किंवा नाहीं हें ठरविण्यासही तीं पत्रकें उपयोगी पडतील.

मेलेले मनुष्यांचीं पत्रकें खरी उपयोगी पडण्या साठीं वस्तीची गणती बरोबर होणें अवश्य आहे असें मेलेले मनुष्यांची नोंद ठेवण्याचे कामावर डाक्तर लीथ साहेबाचे जागीं डाक्तर हेन्स साहेब झाले यांणीं ही सन १८६१ सालचे आपले रिपोर्टांत फार लिहिलें आहे. वस्तीची गणती करण्या साठीं जो तपशील पाहिजे तो प्रत्येक घरवाल्यानें अवश्य दिलाच पाहिजे, चुक्या खोटा तपशील लिहून देईल तर असुक शिक्षा होईल असा आक्ट ठरला तरच वस्तीची गणती करण्याचा हेतु बरोबर सिद्धीस जाईल असें साहेब मौसूफ यांणीं रिपोर्टाचे १३ वे कलमांत लिहिलें आहे.

वस्तीची गणती करण्या बाबद् बंबे आसोसियेशन या नांवाचे मंडळीचें अनुमत घेतलें तेव्हां ही गणती करणें योग्य आहे व ती बरोबर होण्यास कायदा जरूर पाहिजे असें त्या मंडळीनें कबूल केलें, व गणती करण्या साठीं आम्हाचे मसुद्यांत जी रीति सांगितली आहे तीही त्या मंडळीनें बहुत करून पसंत केली. म्युनिसिपल कमिशनरांचे अध्यक्षानें मसुदा तयार केला तो यांचे अनुमता साठीं पाठविला होता, परंतु त्यावर यांणीं कांहींच अभिप्राय दिला नाहीं यावरून त्यांतील ठराव त्यांस मंजूर आहेत असें अनुमान करण्यास हरकत नाहीं.

मुंबई शहरांतील मात्र वस्तीची गणती बरोबर करण्या साठीं कायदेशीर अधिकार सरकारास देण्याचा या हद्दींचे मसुद्याचा मूळ उद्देश आहे तथापि कोणतेही शहरांतील किंवा जिल्ह्यांतील वस्तीची गणती करण्याचें पुढें जरूर पडेल तर त्या शहरास किंवा जिल्ह्यास या आक्टांतील ठराव लागू करितां यावे म्हणून ते ठराव सामान्य केले आहेत. कायदे करणारे अधिकारी व कायदे अमलांत आणणारे अधिकारी यांणीं आपापलीं कामें ज्या हिशेबाचे आधारानें केलीं पाहिजेत त्या हिशेबांत देशाचे स्थिती विषयींची बरोबर हकीकत सामील करणें हें दिवसानुदिवस अधिक अवश्य होत चाललें आहे आणि एतद्देशीय लोकांचें अज्ञान व खोटे विचार व अविश्वास हळूहळू कमी होत चालले आहेत त्यावरून अशी आशा उत्पन्न होते कीं, विलायतेंत दाहा दाहा वर्षांनीं जसी बरोबर व मोठे उपयोगाची गणती करतात तसीच एथील सर्व ठिकाणचे वस्तीची गणती वेळोवेळां लवकरच करतां येईल.

मेहनत व अडचण अगदीं थोडकी पडून मुंबईचे लोकांचें पुष्कळ हित लौकर होण्या सारिखा हा मसुदा आहे सबब या मसुद्या विषयीं कौन्सिलाची मंजुरी घेण्यास कांहीं अडचण पडणार नाहीं असें वाटतें.

या मसुद्याचें मराठी व गुजराथी भाषांतर केलें पाहिजे.

तारीख १२ माहे मार्च सन १८६३

आर्चिबाल्ड डेविड राबर्टसन

साहेब बाहदूर यांची सही.

बमोजिबे हुकूम बंदेगान आली नवाब मुस्तताब हजरत आनरबल गवरनर साहेब बाहदूर दर इजलास कौन्सिल.

रेमंड वेस्ट साहेब बाहदुर,

आफीसियेटिंग अंडर सेक्रेटारी निसबत सरकार यांची सही.

(True Translation)

VENAYEK WASSOODEW,

Oriental Translator to Government.

A Bill for taking a Census in the Bombay Presidency.

મુંબઈ પ્રેસિડેન્સીની વસ્તીની ગણતરી કરવા બાબતના આક્ટનો મસુદો.

ઉદ્દેશ.

મુંબઈ શેહેરમાં તથા મુંબઈ પ્રેસિડેન્સીના તાબામાંના જીલ્હાઓમાં તથા શેહેરોમાં તથા ગામે રેહેનારા લોકોની ગણતરી કરવાનું કામ સેહેલ પડે તેમ કરવા બાબતનો બંદોબસ્ત કરવો યોગ્ય છે, વાસ્તે હેઠળ લખ્યા પ્રમાણે ઠરાવ્યું છે:—

ગણવાના કામની તપાસ રાખવાસારૂ અંમલદારો નેમીને તેઓની નેમણૂક પ્રસિદ્ધ કરવા બાબત.

૧. મુંબઈ શેહેરમાં રેહેનારા લોકોની, અથવા મુંબઈ પ્રેસિડેન્સીની હદમાંહેના હરકોઈ જીલ્હામાં અથવા શેહેરમાં અથવા ગામે રેહેનારા લોકોની ગણતરી કરવાનું પોતાને જ્યારે જ્યારે જરુર જણાય ત્યારે ગણતરી કરવાનો અખત્યાર આપીને હુકમ કરવાનો, અને કયે દાહાડે અથવા કયા કયા દાહાડાની અંદર સદરહુ ગણતરી કરવી તે દાહાડો અથવા દાહાડા ઠરાવવાનો, અને તે કામની તપાસ રાખવાસારૂ એક અથવા વત્તા અંમલદાર નેમવાનો મુંબઈ પ્રેસિડેન્સીના ગવરનર ઈન કોંસિલ મુખત્યાર છે; પણ એવું ઠરાવ્યું છે કે સદરહુ પ્રમાણે ગણતરી કરવાના ઈરાદા બાબત તથા તે ગણતરી જે દાહાડે અથવા જે દાહાડાની અંદર કરવાનો ઈરાદો કર્યો હોય તે દાહાડા અથવા દાહાડાઓ બાબત તથા તે કામની તપાસ રાખવા સારૂ જે અંમલદાર અથવા અંમલદારો નેમ્યા હોય તેઓનાં નામ બાબત તથા બીજી રાધણી જરુરની વાતો બાબત નોટીસ (એટલે સુચના) સદરહુ ગણતરી કરવા માંડ્યાં પેહેલાં જેદાન એક મહિનો આગમચ મુંબઈના સરકારી ગ્યાઝેટમાં અને ગવરનર ઈન કોંસિલની નજરમાં આવે તે અંગ્રેજી તથા મરાઠી અને ગુજરાતી વર્તમાન પત્રમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવી જોઈએ.

સદરહુ પ્રમાણે નેમેલા અંમલદારોનું કામ.

૨. સદરહુ ગણતરીનાં કામની તપાસ રાખવાસારૂ જે અંમલદાર અથવા અંમલદારો નેમ્યા હોય તેઓને મુંબઈ સરકારમાંથી હુકમ થાય તે પ્રમાણે તેઓએ સદરહુ ગણતરી કરવાનાં કામસારૂ પોતાને જરુર જણાય તેટલા ગણતી કરનારા નેમવા, અને ગણતરી કરવાસારૂ તુકડીઓ બાંધવી, તથા બીજો બંદોબસ્ત કરવો.

રેહેવાનાં ઘરમાં પત્રકો આપવાં અને ભોગવટો કરનારાએ તે પત્રકો ભરીને તે ઉપર સહી કરીને ગણતરી કરનારાઓને આપવાં.

૩. આ આક્ટ પ્રમાણે નેમેલા દર એક ગણતરી કરનારને અથવા તાબામાંના બીજા અંમલદારને હુકમ થયો હોય તે પ્રમાણે તેણે પોતાની તુકડીમાંના દર એક ઘેર અથવા રેહેવાની જગાએ હેઠળ લખેલા વખતે પેહેલાં જેદાન ચાર દાહાડા આગમચ સરકારે પસંદ કરેલા નમુના પ્રમાણે તથા મનકુરનું પત્રક હેઠળ લખેલાં કારણસારૂ આપવું એટલે

वस्ती पत्रको अेकठां करवानो वखत मुकरर कर्यो होय ते वखते पेहेलां ने हाल चार दाहाडा आशरय ते घरना अथवा रेहेवानी जगाना धणीये अथवा त्याहां ते अथवा मुख्य भोगवटो करनारे भरीने सही करी आपवा सारु आपवुं.

तपास राखनारा अंमलदारोअे पत्रक उपर सही करवी.

४. आ आक्टना आधारथी आपेला दरअेक पत्रकमां हेठळ लखेला अंमलदारनुं नाम अथवा अंमलदारोना नांमो जोइये. अेटले जे जिल्हामां अथवा शेहेरमां अथवा जगाअे सदरहू पत्रक आप्युं होय ते जिल्हानी अथवा शेहेरनी अथवा जगानी वस्ती गणवाना कांमनो बंदोबस्त अथवा तपास राखवानो सरकारे जे अंमलदारने अथवा अंमलदारोने अधिकार आप्यो होय तेनुं नाम अथवा तेओनां नाम जोइये.

पत्रको बराबर भरीने ते उपर सही करवानी गफलत करशे अथवा ना केहेशे तो शिक्षा थशे.

५. पोताने घेर अथवा रेहेवानी जगाअे सदरहू पत्रक आप्युं होय ते बराबर भरीने ते उपर सही करवानी कोई मांणस जाणी जोईने गफलत करशे अथवा ना केहेशे अथवा ते पत्रक माग्या पछी वस्ती गणनारने अथवा बीजा अंमलदारने पाछुं आपवानी गफलत करशे अथवा ना केहेशे तो ते वात पोलीस माजिस्त्रेटनी आगळ साबित थया पछी अथवा जे जिल्हामां फोजदारी ईनसाफनुं काम चलाववानी रीत बाबतनो कायदो लागू होय ते जिल्हामां हरकोई माजिस्त्रेटनी आगळ साबित थया पछी ते मांणस पचास रुपियासुधी दंडने लायक थशे.

पत्रको बराबर भर्यां नहीं होय ते पाछां आपवां.

६. केटलांएक पत्रकमां खामी छे अथवा ते बराबर भर्युं नथी जेवुं सदरहू प्रकारनां पत्रको अेकठां करवानां काम उपर राखेला गणतरी करनारनी अथवा ताबामांनां बीजा अंमलदारनी नजरमां आवे तो ते पत्रक जे घरनुं अथवा रेहेवानी जगानुं होय ते घरनो अथवा जगानो भोगवटो करनारने पाछुं आपवुं, अने २४ कलाकमां ते योग्य रीते भरीने अथवा दुरस्त करीने आपवानी तेने अेक लखेली अथवा छापेली नोटीस (अेटले सुचना) पण आपवी. अने जो ते भोगवटो करनार ते पत्रक, उपर कह्या प्रमाणे भरी आपवाने अथवा दुरस्त करी आपवाने चुकशे तो ते वात साबित थया पछी ते २०० रुपियासुधी दंडने लायक थशे.

अने ते दुरस्त करवां; दुरस्त नहीं करशे तो शिक्षा थशे.

आ आक्ट प्रमाणे काम चलाववुं ते शी रीते चलाववुं.

७. आ आक्ट विरुद्ध करेला हरकोई गुन्हा बाबत अने आ आक्टना कलम प्रमाणे करेलो दंड वसूल करवा बाबत कोई मांणस उपर काम चलाववुं पडे ते मुंबई शेहेर तथा टापुमां सन १८५६ ना १३ मां आक्टमां तथा सन १८७० ना ८ मा आक्टमां कहेली रीते चलाववुं, अने जे जे जिल्हामां फोजदारी ईनसाफनुं काम चलाववानी रीत बाबतनो कायदो चालु होय ते ते जिल्हामां दंड लेवा बाबत अथवा ओछो करवा बाबत सदरहू कायदामां तथा हिंदुस्थानना फोजदारी कायदामां नियमो कह्या छे ते नियमो आ आक्ट प्रमाणे करेला दंडने लागू थशे अेम समजवुं.

कारणनी तथा सबबोनी विगत.

ईसवी सन १७१६ थी सन १८४९ तथा १८५१ ना वरस लगी केटली एक वखत मुंबईनी वस्तीनी गणतरी करवानो यत्न कर्यो. ईसवी सन १७१६ मां १६००० माणसोनो सुमार निकल्यो अने सन १८४९ तथा सन १८५१ नां वरसमां पांच लाख उपर माणसोनो सुमार निकल्यो. पण ए बंधी गणतरीना सुमार उपर भरोसो आवतो नथी. सन १८५१ नां वरसमां वस्ती गणवानी घणी बारीकीथी तजवीज करी तो पण केटली एक अडचणने लीधे बराबर गणाई नहीं. वस्तीनी गणतरी रीतसर करवी ते बाबत अने जुदां जुदां पत्रको वेहेलां अने बरेपणे भरावी लेवा बाबत आखर ठरीबोअने अडचण दूर थशे. पत्रको बराबर भरी आपशे तोज ते उपरथी केटलो हिसाब काम लागशे.

देशना लोकनी सुखाकारीनी तथा मांदगीनी हालत बाबतनी हकीगत विद्वान वैद्योने हाथ आवा उपरथी तेओए बे रोगथी म्होटां म्होटां शेहेरमां लोक घणा मरे छे ते रोग पेदा थवानां बे कारणो दूर करवा जेवां हतां ते शोधी काहाडीने दूर कर्यां छे. ए प्रमाणे देशना लोकनी सुखाकारीनी तथा मांदगीनी हालतनी हकीगत उपरथी घणो फायदो थाय छे, वास्ते आ हकीगत उपर हालमां सर्वनुं ध्यान घणुं लाग्युं छे. सदरहु प्रकारनी हकीगत उपरथी युरोप खंडमांनां शेहेरोमां रेहेनारा सघली जातना लोकोनी सुखाकारी तथा शरीर संपत्ति वधारवा सारु म्होटा म्होटा अने नाना नाना बंदोबस्त थया छे. आ हकीगत केटली उपयोगी छे तेनी खबर मुंबईमां पण हजी नहीं जेम [illegible] थयुं नथी. मुएलां माणसोनी नोंध सन १८४८ मां राखवा मांडी त्यारथी आज लगी ते काम घणुंज सारुं चाल्युं छे. आ नोंध उपरथी अगतनी अने कामनी घणी खबरो सरकारने हाथ आवी छे, अने मुंबई टापुमां लोकोनी तबीयत सारी रेहेवा सारु जे तजवीजो करी छे ते सदरहु हकीगतनां धोरण उपरथी करी छे. रोग शी रीते वधे छे अने ते मटाडवाना उपाय शी रीते थाय छे तेनुं अमथुं अनुमान करवाने बदले नक्की करवाने जे वातनी जरुर छे ते हमणांनी हकीगतमां नथी. वस्ती केटली छे तेनी बराबर गणतरी करेली नथी माटे मुएलां माणसोनां पत्रक उपरथी अनुमान कर्यां छे ते सघळां शक भरेलां छे तेथी ते बराबर उपयोगी पडतां नथी. घणां वरसना अनुभव उपरथी डाक्तर लीथ साहेबे सन १८६३ ना जून महिनानी ३० मी तारिखे यादी लखी तेमां तेणे हेठळ लख्या प्रमाणे लख्युं छे:—

"वस्तीनी गणतरी करवानी हती ते थया वगर वरसनां वरस वही गयां तो पण थई नहीं; अने म्होटां म्होटां कोष्टको पाड्यां छे ते उपरथी वेहेवार उपयोगी फायदो थवानो ते छेक थोडो थयो छे. जे जे हकीगतो एकठी करी छे ते छेक नकामी नथी. वस्तीनी गणतरी भरोसो आवे तेवी थशे एटले ते हकीगत घणी उपयोगी पडशे. मुंबई ए टापु छे. माटे अहिंआं जेटलां माणसो मरे छे ते बराबर गणाय छे. अने जुदे जुदे ठेकाणे अने जुदी जुदी न्यातोमां जेटलां माणसो मरे छे तेनी पण सदरहु पत्रकमां भरोसो राखवा लायक खबर मळे छे. वस्ती गणवानो जेवार यत्न कर्यो पण ते फोकट गयो ए वात सदरहु पत्रक उपरथी सेहेज करी मुकी छे. अने वस्तीनी गणतरी हवे पछी करवामां आवशे ते बराबर छे के नहीं ते ठरावबाने पण ते पत्रको काम लागशे."

मुएलां माणसोनां पत्रको बरोबर उपयोगी पडवा सारु वस्तीनी गणतरी ब-

રાબર કરવાની જરૂર છે એવું મુએલાં માણસોની નોંધ રાખવાનાં કામ ઉપર ડાક્તર લીથ સાહેબની જગા ઉપર ડાક્તર હેન્સ સાહેબ થયા તેઓએ પણ સન ૧૮૬૩ના પોતાનાં રિપોર્ટમાં ઘણું લખ્યું છે. વસ્તીની ગણતરી કરવા સારૂ જે બિગત જોઈએ તે દરએક ઘરવાળાએ જાહેર આપવી જોઈએ. અને જાણી જોઈને કોઈ ખોટી બિગત લખી આપશે તો ફલાંણી સજા થશે એવો આક્ટ કરશે તોજ વસ્તીની ગણતરી કરવાનો મતલબ બરાબર પાર પડશે એવું સાહેબ મોસુફે રિપોર્ટની ૧૩મી કલમમાં લખ્યું છે.

વસ્તીની ગણતરી કરવા બાબત બોમ્બે આસોસિયેશન એ નામની મંડળીનું અનુમત લીધું ત્યારે એ ગણતરી કરવી યોગ્ય છે અને તે બરાબર થવા સારૂ કાયદો જરૂર જોઈયે એવું તે મંડળીએ કબૂલ કીધું; અને ગણતરી કરવા સારૂ આક્ટના મસુદામાં જે રીત કરી છે તે પણ તે મંડળીએ ઘણું કરીને પસંદ કરી. મ્યુનિસિપલ કમિશનરોના મુખ્ય એટલે સરનશીને મસુદો તૈયાર કર્યો તે તેઓનાં અનુમત સારૂ મોકલ્યો હતો પણ તે બાબત તેઓએ કંઈજ અભિપ્રાય આપ્યો નહીં માટે તે મસુદાના ઠરાવ તેઓને મંજૂર છે એવું અનુમાન કરવાને કંઈ હરકત નથી.

મુંબઈ શેહેરનીજ વસ્તીની ગણતરી બરાબર કરવા સારૂ કાયદાસર અધિકાર સરકારને આપવાની હાલના મસુદાની મુખ્ય મતલબ છે તો પણ હરકોઈ શેહેરની અથવા જિલ્હાની વસ્તી ગણવાની હવે પછી જરૂર પડે તો તે શેહેરને અથવા જિલ્હાને આ આક્ટના ઠરાવ લાગૂ કરવાની હરકત નહીં પડવા દેવા સારૂ તે ઠરાવ સામાન્ય કર્યા છે. કાયદા કરનારા અધિકારી અને કાયદા અંમલમાં લાવનારા અધિકારી એઓએ પોતપોતાનાં કામ જે હિસાબના આધારથી કરવાં જોઈએ તે હિસાબમાં દેશની સ્થિતી બાબતની બરાબર હકીગત સામેલ કરવાની દહાડે દહાડે વધારે જરૂર પડવા માંડી છે. અને એતદ્દેશીય લોકોનું અજ્ઞાન તથા ખોટા વેહેમો અને અવિશ્વાસ હળવે હળવે ઓછો થવા માંડ્યો છે તે ઉપરથી એવી આશા છે કે વિલાતમાં દશ દશ વરસે બરાબર અને ઘણી ઉપયોગી ગણતરી કરે છે તેજ પ્રમાણે અહિંયાં સઘળાં ઠેકાણાંની વસ્તીની ગણતરી વખતે વખતે વેહેલીજ થતી જશે.

મેહેનત તથા ખરચણ છેક થોડી પડે અને મુંબઈનાં લોકોનું ઘણું સારૂં જરૂર થાય તેવો આ મસુદો છે વાસ્તે આ મસુદા બાબત કૌંસિલની મંજૂરી લેવાને કંઈ ખરચણ પડશે નહીં એવું નજરમાં આવે છે.

આ મસુદાનો મરાઠી અને ગુજરાથી તરજુમો કરવો જોઈએ.

તારીખ ૧૨મી માહે માર્ચ
સન ૧૮૬૩ ઈસવી.

આર્ચિબાલ્ડ ડેવિડ રાબર્ટસન
સાહેબ બાહાદુરની સહી.

બમોજબ હુકમ બંદેગાન આલીનવાબ મુસ્તેતાબ હજરત
આનરેબલ ગવરનર સાહેબ બાહાદુર દરઈજલાસ કૌંસિલ
રેમંડ વેસ્ટ સાહેબ બાહાદુર,
આક્ટિંગ રિયેરિંગ અંડર સેક્રેટરી નિસબત સરકાર
એઓની સહી.

VENAYEK WASSOODEW, Oriental Translator to Government.